

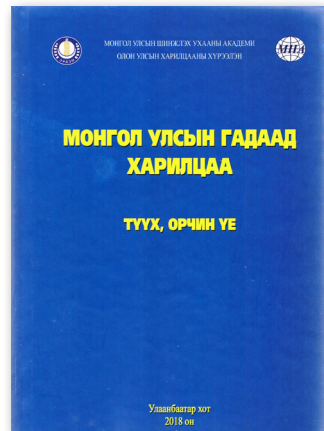
ШИНЭ НОМЫН МЭДЭЭЛЭЛ

“Монгол Улсын гадаад харилцаа: Түүх, орчин үе” эрдэм шинжилгээний өгүүллийн эмхэтгэл

(“Соёмбо принтинг” хэвлэлийн компани, УБ., 2018)

ШУА-ийн Олон улсын харилцааны хүрээлэн үүсэн байгуулагдсаны 50 жилийн ойг тохиолдуулан “Монгол Улсын гадаад харилцаа: түүх, орчин үе” (УБ., Соёмбо принтинг хэвлэлийн компани, 2018, 36хх) эрдэм шинжилгээний өгүүллийн эмхэтгэлийг уншигчдын хүртээл болголоо.

Тус эмхэтгэлд манай улсад дорнодахин, гадаад харилцаа, орон судлалын эрдэм шинжилгээний байгууллагын тулгын чулууг тавьж, хөл дээр нь босгон бэхжүүлэхэд оюун ухаан, эрдэм мэдлэг, хүч хөдөлмөрөө зориулан, эх орондоо шинжлэх ухааныг хөгжүүлэхэд үнэт хувь нэмэр оруулсан ахмад үеийн нэрт эрдэмтэд хийгээд эдүгээ цагийн эрдмийн ажлын гол түүчээ, ноён нуруу болж яваа академич, шинжлэх ухааны доктор (Sc.D)-ын цол, зэргийн эзэд, ШУА-ийн Олон улсын харилцааны хүрээлэнгийн үе үеийн эрдэмтдийн бичиж нийтлүүлсэн Монгол Улсын гадаад харилцаа, гадаад бодлогын судалгааны чиглэлийн бүтээлээс цөөн өгүүллийг түүвэрлэн нийтэллээ. Мөн тус хүрээлэнгийн эрдмийн ажлын хөгжил дэвшилд хөдөлмөр зүтгэлээ зориулж, олон жилийн турш тасралтгүй ажилласан ахмад эрдэмтэд судлаачдын болон Олон улсын харилцааны хүрээлэнд одоо ажиллаж байгаа докторууд (Ph.D)-ын өмнө дурдсан сэдвийн хүрээнд бичсэн бүтээлээс уншигчдын хүртээл

болгохыг зорилоо.

Монгол угсаатны эртнээс нааш эдүгээ хүртэлх түүхийн урт хугацаанд хөрш зэргэлдээ хийгээд алс холын олон улс оронтой харилцаж ирсэн зуун зууны түүхийг тал бүрээс нь улируулан нягталж, өөрийн болон өрнө дорнын улс оронд хадгалагдан үлдсэн эх сурвалж, баримт материал, ул мөрийг уйгагүй тодруулан, шинжлэх ухааны ул үндэстэйгээр судлан туурвисан тус хүрээлэнгийн хамт олны эдгээр бүтээл нь эрдэмтэн, багш оюутан хэн бүхний цаашид байнга ашиглах, улам гүнзгийрүүлэн баяжуулах шинжлэх ухааны үнэт өв сангийн нэгээхэн хэсэг болно хэмээн найдаж байна.

Дэлхийн улс орнууд хийгээд манай улсын архивын сан хөмрөгт хадгалагдсан түүхийн ховор баримт материал, олон хэлний сурвалж бичиг, судалгааны зохиолуудад тулгуурлан, Монгол Улсын гадаад харилцаа, гадаад бодлогын сэдвийг хөндөн судалж, өөрийн байр сууринаас үнэлэлт дүгнэлт өгсөн эрдэм шинжилгээний үнэ цэнэ бүхий эдгээр бүтээлүүдээс Та бүхэн эртний Хүннү гүрнээс эхлээд эдүгээ хүртэлх үе үеийн Монгол Улсаас хөрш орнууд хийгээд дэлхийн бусад улс түмэнтэй хөгжүүлж ирсэн улс төр, эдийн засаг, соёлын болон бусад салбарын харилцаа, хамтын ажиллагааны түүх, өнөөгийн байдал, бүс нутгийн орнуудын хамтын ажиллагаанд эзэлж ирсэн хийгээд өнөө үед эзэлж буй байр суурь, оролцооны талаар мөн цаашид олон талын болон хоёр талын хамтын ажиллагааг хөгжүүлэхэд өөрийн улсын зүгээс баримталбал зохих зарчмын асуудлаарх эрдэмтдийн байр суурь, үзэл бодолтой танилцах болно.

Энд нийтлэгдсэн өгүүллүүдийг тус хүрээлэнгийн эрдэм шинжилгээний хэвлэл “Дорнодахины судлалын асуудал”, “Дорно Өрнө”, “Зүүн хойт Ази судлал”, “Олон улс судлал”, “Pax Mongolica” сэтгүүл хийгээд бусад эмхэтгэлд зохиогчдийн нийтлүүлсэн бүтээлээс түүвэрлэн авч, мөн шинээр бичиж ирүүлсэн өгүүллүүдийг хамруулан хүрээлэнгийн Эрдмийн Зөвлөлийн зөвшөөрлийн дагуу сонгон оруулсан болно.

Эцэст нь тэмдэглэхэд эдгээр өгүүлэл нь бичигдсэн он цагийн хувьд бүхэл зууны тэн хагастай тэнцэх урт хугацаа, тухайлан манай

улсын туулж ирсэн нийгэм эдийн засгийн өөр өөр шатнаа хамаарах учир тухайн үеийн улс төр, үзэл санаа, гадаад бодлогын чиг шугамын нөлөө, цаашлаад дэлхий дахины олон улсын харилцааны уур амьсгалын тусгал ямар нэг хэмжээгээр шингэсэн байгааг уншигч олон түмэн оюун бодолдоо тунгаан хандана гэдэгт найдаж байна.

Тус номыг санаачлан эмхэтгэх ажлыг Хүрээлэнгийн 50 жилийн ойн ажлын Ном бүтээлийн баг (доктор Sc.D Л.Хайсандай, доктор Sc.D О.Батсайхан, доктор Ph.D Б.Сэржав, доктор Ph.D К.Дэмбэрэл нар) эрхлэн гүйцэтгэж, Академичид, шинжлэх ухааны доктор Sc.D-уудын бүтээлийн хэсгийг доктор Ph.D Б.Сэржав, Ахмад судлаачид болон доктор Ph.D-уудын бүтээлийн хэсгийг доктор Ph.D К.Дэмбэрэл нар хариуцан ажиллав.

Б.Сэржав

“Шинжлэх Ухааны Академийн Олон улсын харилцааны хүрээлэн: Хагас зууны түүхэн товчоон (1968-2018 он)”

(“Бэмби сан” хэвлэлийн компани, УБ., 2018)

Монгол Улсын дорно дахин, олон улс судлалын бие даасан эрдэм шинжилгээний байгууллага ШУА-ийн Олон улсын харилцааны хүрээлэн үүсэн байгуулагдсаны 50 жилийн ой 2018 онд тохиож байна.

Энэ хүрээнд эрдмийн их өргөөний хагас зууны түүхийг бүтээсэн, бүтээлцэн үргэлжлүүлж яваа үе үеийн гадаад харилцаа, орон судлалын оюуны ундарга болсон эрдэмтэн мэргэд, түүхт хүмүүсийн

туулсан замналын түүхийг хураангуйлан товчоолсон “Шинжлэх Ухааны Академийн Олон улсын харилцааны хүрээлэн: Хагас зууны түүхийн товчоон (1968-2018 он)” бүтээл хэвлэгдэн Та бүхний гар дээр өргөн баригдаж байна.

Тус бүтээлд хүрээлэнгийн түүхийг “Үүсэл, хөгжлийн эхэн үе (1968-1990 он)”, “Өөрчлөлт шинэчлэлийн үеийн ээдрээ нугачаатай он жилүүд (1990-1999 он)”, “Судалгааны цараа тэлж, гадаад харилцаа өргөжсөн нь (2000-2018 он)” гэсэн 3 үндсэн бүлэгт багтаасны зэрэгцээ хүрээлэнд ажиллаж байсан үе үеийн эрдэмтдийн дурсамж, архивын баримт, гэрэл зургуудыг өргөнөөр багтаан оруулжээ.

Тойм түүхийн хэсгийг эмхэтгэн бичиж, хүрээлэнгийн түүхэнд холбогдох архивын баримтыг судалгааны эргэлтэд оруулан хэвлэж нийтлүүлэхэд Монгол Улсын шинжлэх ухааны гавьяат зүтгэлтэн, доктор (ScD), профессор Л.Хайсандай, эрдэм шинжилгээний ажилтан Р.Төрдалай нар хариуцсан бол дуртгал, дурсамжийн хэсгийг эмхэтгэх ажлыг доктор (ScD), профессор Ц.Баатар удирдаж, ажилтнуудын дурсамжийг доктор (Ph.D) Ч.Батцэцэг, эрдэм шинжилгээний ажилтан И.Энхболд нар цуглуулан доктор (Ph.D) Д.Шүрхүү хянан нягтлах ажлыг хариуцан ажилласан байна.

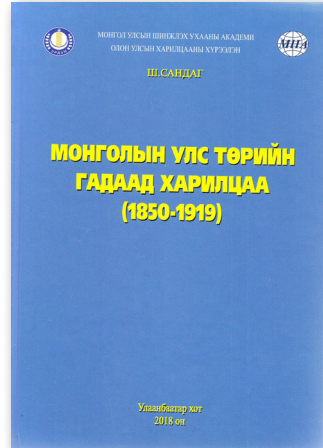
Хагас зуун жилийн түүхтэй хүрээлэнгийн маань эрдэмтэн мэргэдийн оюун хурц байж, бүтээл туурвил нь өнөд ундарч байх болтугай.

Р.Төрдалай

Ш.Сандаг “Монголын улс төрийн гадаад харилцаа (1850-1919)”

(“Соёмбо принтинг” хэвлэлийн компани, УБ., 2018)

ШУА-ийн Олон улсын харилцааны хүрээлэн үүсч байгуулагдсаны 50 жил, тус хүрээлэнгийн захирлаар ажиллаж байсан нэрт эрдэмтэн, түүхийн шинжлэх ухааны доктор (Sc.D), профессор Шагдарын Сандагийн мэндэлсний 90 жилийн ойг тохиолдуулан “Монголын улс төрийн гадаад харилцаа 1850-1919” (Соёмбо принтинг хэвлэлийн компани, 2018) эрдэм шинжилгээний нэгэн сэдэвт бүтээлийг тус хүрээлэнгээс эрхлэн хэвлэж Монголын түүх, гадаад харилцаа судлалын эрдэмтэн мэргэд, уншигчдын хүртээл болгож байна.

Тус бүтээлд Монгол Улсын ШУА-д 1959-1990 онд эрдэм шинжилгээ судалгааны ажил эрхлэж, Дорнодахин судлалын хүрээлэнгийн захирлаар ажиллаж байсан, түүхийн шинжлэх ухааны доктор (Sc.D), профессор Ш.Сандагийн туурвисан тухайн үеийн нийгмийн үзэл сурталд таарч нийцээгүйн улмаас шүүмжлэгдэж байсан, цөөн хувиар хэвлэгдсэн одоо олдохуйяа бэрх болсон бүтээлүүдийн нэг болох “Монголын гадаад улс төрийн харилцаа 1850-1911” (1971) бүтээлийг дахин хэвлэж, Томес Алсены “Монголын империализм” хэмээх зохиолын тухай нэрт эрдэмтний бичсэн шүүмж, профессор Ш.Сандагийн талаар эрдэмтэн нөхдийнх нь дурсамж зэргийг толилуулж байна.

Мөн түүний “Монголын гадаад улс төрийн харилцаа” (1850-1911) 2 боть (Тэргүүн дэвтэр 1971) зохиолын талаарх тухайн үеийн дээд байгууллагуудаас гаргасан шийдвэр зэрэг холбогдох архивын

баримт бичгүүд, мөн Америкт амьдарч байхдаа бичсэн “Хортой сум” номын хэсгээс англи хэлнээс монгол хэл рүү хөрвүүлэн оруулсан болно. Эрдэмтэн профессор Ш.Сандагийн эл удаа дахин хэвлүүлж буй бүтээл бол орчин үеийн Монголын түүхэнд шинэ хуудас нээсэн, шинжлэх ухааны ихээхэн ач холбогдол бүхий эрдэм шинжилгээний нэгэн сэдэвт томоохон зохиол юм.

Эрдэмтэн Ш.Сандагт профессор цол олгохтой холбогдуулан ШУА-ийн Ерөнхийлөгч Н.Содном, ШУА-ийн Намын хорооны нарийн бичгийн дарга С.Жамц нарын бичсэн 1990 оны 3 дугаар сарын 26-ны өдрийн тодорхойлолтод “Ш.Сандаг 1911-1919 оны “автономит үе” гэж байсан хуучин бөгөөд эрдэм шинжилгээ, улс төрийн талаар алдаатай ойлголтыг засч өөрчлөн түүхийн үнэнийн үүднээс “Богд хаант улс” хэмээн цоо шинэ санаа дэвшүүлсэн нь одоо гадаад, дотоодод нийтээр хүлээн зөвшөөрч, сурах бичиг, судалгааны ном зохиолд энэ шинэ нэр томъёогоор мөрдөгдөх болсон байна. Ш.Сандагийн дэвшүүлсэн санаа бол манай түүхийн шинжлэх ухаанд тодорхой нэгэн зааг, шинэ ойлголтыг бий болгож, Монгол орны тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдлыг бататгахад чиглэсэн байна” хэмээн дүгнэсэн байна. Түүний бүтээлд Орчин үеийн Монголын түүхийн эхлэл болсон 1911 оны Монголын үндэсний хувьсгал, түүний үр дүнд байгуулсан Богд хаант Монгол Улсын талаар тодорхой өгүүлэх болно.

Эрдэмтэн, профессор Ш.Сандагийн 90 жилийн ойд зориулсан эл бүтээлд Монгол Улсын Үндэсний төв архивт хадгалагдаж буй ШУА-ийн Тэргүүлэгчдийн газрын хөмрөг, ШУА-ийн Дорнодахины хүрээлэнгийн архивын сан хөмрөгт буй баримт бичгүүд, Олон улсын харилцааны хүрээлэнд буй Ш.Сандагийн хувийн хэрэг, холбогдох гэрэл зургууд зэрэг материалыг ашигласан болно.

*О.Батсайхан
У.Загдцэсэм*